

UDK:37.1174

Gavhar LATIPOVA,

Oliy ta'lim tizimi pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti tayanch doktoranti
E-mail: gavharlatipova@gmail.com

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori, t.f.d O.Rashidov taqrizi asosida

THE PRACTICAL SITUATION OF DEVELOPING THE PERSONAL AND CREATIVE POTENTIAL OF TRAINEES IN THE SYSTEM OF ADVANCED TRAINING

Annotation

The article considers the issue of developing the personal and creative potential of pedagogical personnel as one of the most relevant areas of the modern education system. In this regard, its state in practice, achievements, shortcomings and solutions are discussed scientifically.

Key words: Creative competence, methodological culture, critical thinking, divergent thinking, reflective competence, brainstorming, case study, innovative ideas.

ПРАКТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНОГО И ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ОБУЧАЮЩИХСЯ В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития личностного и творческого потенциала педагогических кадров как одно из наиболее актуальных направлений современной системы образования. Этот вопрос будет обсуждаться с научной точки зрения, с упором на его практическое значение, достижения, недостатки и решения.

Ключевые слова: Творческая компетентность, методологическая культура, критическое мышление, дивергентное мышление, рефлексивная компетентность, мозговой штурм, кейс-стади, инновационные идеи.

MALAKA OSHIRISH TIZIMIDA TINGLOVCHILARNING SHAXSIY-KREATIV SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AMALIYOTDAGI HOLATI

Annotatsiya

Maqolada pedagogik kadrlarning shaxsiy va kreativ salohiyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida qaratiladi. Ushbu masala yuzasidan, uning amaliyotdagi holati, yutuqlari, kamchiliklari hamda yechimlari to'g'risida ilmiy asoslangan holda muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Kreativ kompetensiya, metodik madaniyat, tanqidiy tafakkur, divergent fikrlash, reflektiv kompetensiya, brainstorming, keys-stadi, innovatsion g'oyalar.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri – pedagogik kadrlarning kasbiy salohiyatini uzluksiz rivojlantirish, shuningdek, ularning shaxsiy va ijodiy (kreativ) kompetensiyalarini shakllantirish va mustahkamlashdan iboratdir. Bugungi globalashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalar jadal sur'atda rivojlanayotgan sharoitda ta'lim sifati, avvalo, o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, metodik madaniyati va kreativ salohiyatiga bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, kreativlik murakkab, ko'p qirrali, ko'p omilli va heterojen (ya'ni, bir xil emas, xilma-xil tarkibli) hodisa sifatida talqin qilinadi. Turli tadqiqotchilar bu tushunchani har xil nazariy asoslar va metodologik yondashuvlar orqali tahlil qiladilar. Kreativlikning nazariy va eksperimental tadqiqotlari ko'p hollarda bir-birini to'ldiruvchi xarakterga ega bo'lib, umumiy holda bu hodisaning chuqurroq anglanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, bu xilma-xillik — kreativlikni inson faoliyatining deyarli barcha jabhalarida (san'at, fan, texnologiya, kundalik hayot va boshqalar) namoyon bo'ladigan universal fenomen sifatida o'rganish zaruratini belgilaydi. Xalqaro tadqiqotlar va ilg'or xorijiy tajribalarda qayd etilishicha, o'qituvchining kreativ salohiyati — bu faqat yangilikni o'zlashtirish emas, balki mavjud bilimlarni noan'anaviy, ijodiy usullarda tatbiq etish, murakkab pedagogik vaziyatlarda innovatsion yechimlar topa olish qobiliyati bilan belgilanadi (Sternberg, 2006)[1. 278]. Bu kompetensiya, ayniqsa, XXI asrda zarur bo'lgan tanqidiy tafakkur, muammoli vaziyatni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga asos bo'ladi. Mazkur sharoitda malaka oshirish tizimi pedagogik kadrlarning kasbiy yangilanishini ta'minlovchi muhim pedagogik va tashkiliy institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu tizimda tinglovchilarga shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida ta'lim berish, ularning ijodiy fikrlashini rag'batlantirish, o'z kasbiy faoliyatiga tanqidiy yondasha olish va

samarali pedagogik qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv talablaridan biridir. O'quv dasturlarining standartlashganligi, metodik moslashuvchanlikning yetishmasligi, amaliy faoliyatga kam e'tibor berilishi — pedagoglarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, pedagogik faoliyatda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va innovatsion loyihalashtirish kabi zarur ko'nikmalar yetarlicha shakllanmayapti. Mazkur maqolada malaka oshirish tizimida tinglovchilarning shaxsiy-kreativ salohiyatini rivojlantirishning amaliy holati tahlil qilinadi. Xususan, mavjud tizimdagi muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari, innovatsion metod va texnologiyalarning qo'llanilish samaradorligi hamda ilg'or xorijiy tajribalar asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik kadrlarning shaxsiy va ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sohada olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu yo'nalishning nazariy asoslari, metodik yondashuvlari va amaliy ko'rinishlarini chuqur yoritgan. Kreativlik tushunchasi va uning pedagogik mazmuni to'g'risida Guilford (1967) [2.] tomonidan taklif etilgan kreativlik nazariyasiga ko'ra, ijodiy fikrlash — bu divergent fikrlash, muammoga turli nuqtai nazardan qarash, yangi g'oyalarni ilgari surish salohiyatidir. Bu tushuncha ta'limda innovatsion yondashuvlar asosida muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari bilan bevosita bog'liq. Sternberg (2003) esa kreativlikni shaxsning bilim, motivatsiya va kontekstual omillar uyg'unligidagi natija deb baholaydi[3]. Ta'limda kreativlik — bu nafaqat yangi g'oyalarni ishlab chiqish, balki ularni amaliyotga tatbiq etish jarayoni hamdir. Hozirgi zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida malaka oshirish tizimi nafaqat kasbiy bilimlarni yangilash, balki pedagogning reflektiv, kreativ va kommunikativ

kompetensiyalarini rivojlantirish maydoniga aylanishi lozimligi ta'kidlanmoqda (UNESCO, 2021; OECD, 2020). M.Jumaniyozovning ta'kidlashicha, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida kreativ salohiyat muhim omil bo'lib, malaka oshirish kurslarida innovatsion metodlar (keys-stadi, loyiha asosida o'qitish, kreativ laboratoriyalar) orqali bu salohiyatni rivojlantirish mumkin[4]. Bundan tashqari, tinglovchilarning individual yondashuv asosida o'qitilishi, kreativ fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarining shakllanishini malaka oshirish jarayonining ustuvor yo'nalishi bo'lishi talab etiladi. Unga ko'ra, ko'p hollarda ushbu yo'nalish nazariy jihatdan yaxshi asoslangan bo'lsa-da, amaliyotda u yetarli darajada qo'llanilmayapti. Xalqaro miqyosda (masalan, Finlandiya, Singapur, Kanada ta'lim tizimlarida) pedagoglar malakasini oshirish jarayonida kreativlikni o'stirish maxsus modullar, mentorlash, hamkasblar bilan tajriba almashish, shuningdek, raqamli interaktiv platformalar orqali amalga oshirilmoqda[5]. Shuningdek, e-learning (masofaviy ta'lim) va mikro-o'quv kurslari asosida pedagoglarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan o'quv modullarini taklif etish ham kreativ salohiyatni rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida quyidagi yondashuvlar qo'llanildi: Empirik tadqiqotlar, kuzatuv: mashg'ulotlar jarayonida tinglovchilarning faolligi, ijodiy yondashuvi va mustaqil fikrlashi kuzatiladi. Tahliliy yondashuv: mavjud malaka oshirish dasturlarining mazmuni va metodikasi tahlil qilinadi. Statistik usul: yig'ilgan ma'lumotlar Excel dasturida qayta ishlanib, grafik va jadval shaklida taqdim etiladi.

Natija va muhokamalar. O'tkazilgan tadqiqot natijalari malaka oshirish tizimida tinglovchilarning shaxsiy va kreativ salohiyatini rivojlantirishga doir mavjud holatni quyidagi yo'nalishlarda yoritdi: 1)Tinglovchilarning faollik darajasi. Olingan natijalarga ko'ra, tinglovchilarning yarmidan kam qismi shaxsiy va ijodiy salohiyatni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlarda faol ishtirok etganini bildirganini ko'rishimiz mumkin. Bu kabi ko'rsatkichlar mazkur yo'nalishga qaratilgan mashg'ulotlar hali keng miqyosda joriy etilmaganligini, mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayotganini ko'rsatadi.2) O'quv jarayonining mazmuni yo'nalishi. Ilmiy ishimiz davomida malaka oshirish kurslarida asosan nazariy bilimlar ustuvorlik qilayotganidan norozilik bildirgan fikrlarga guvoh bo'lindi. Amaliy mashg'ulotlar, mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlarga yetarli darajada e'tibor berilmaganligini ko'rishimiz mumkin. Bu holat tinglovchilarning kreativ salohiyatini to'laqonli rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Malaka oshirish tizimida tahsil olayotgan tinglovchilar uchun o'z shaxsiy-kreativ salohiyatlarini rivojlantirishda tavsiya sifatida ushbu metod va texnologiyalarni yuqori samarali hisoblanadi[6]:

amaliy mashg'ulotlar;
keys-stadiy (case study) asosida ta'lim;
muammoli vaziyatlarni tahlil qilish;
guruhiy ish va interaktiv muloqot asosida o'qitish.

Ushbu metodlar tinglovchilarda ijodiy fikrlashni shakllantirish, mustaqil qaror qabul qilish, muammoni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bugungi kundagi holatlarni o'rgangan holda tavsiya sifatida quyidagi takliflar bildirishimiz mumkin.

kurslarda ijodiy loyihalarni ishlab chiqish, taqdimot qilish va himoya qilish amaliyotini kengaytirish;
innovatsion g'oyalar ustida ishlashga imkon beruvchi interaktiv usullarni keng joriy etish;

kreativ muhit va mustaqil faoliyat uchun qulay sharoitlar yaratish.

Malaka oshirish tizimida tinglovchilarning shaxsiy-kreativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan ayrim tashabbuslar mavjud bo'lsa-da, ularning amaliyotda to'liq va samarali qo'llanilishi hali etarlicha amalga oshirilmagan. Ko'plab o'quv dasturlari asosan nazariy bilimlarni yangilashga qaratilgan bo'lib, tinglovchilarda ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash va innovatsion qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yetarli e'tibor bermaydi. Amaliy mashg'ulotlar va kreativ yondashuvning yetarli darajada qo'llanilmasligi, malaka oshirish jarayonida tinglovchilarning kreativ salohiyatini to'liq rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, ba'zi o'quv dasturlarida tinglovchilarning individual ehtiyojlari hisobga olinmaydi, bu esa ularning shaxsiy va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda xalaqit beradi.

Kreativ Salohiyatni Rivojlantirish uchun Zarur o'zgartirishlar:

1)O'quv dasturlarini innovatsion yondashuv asosida yangilash malaka oshirish tizimining samaradorligini oshirish uchun o'quv modullarini yangilash zarur. Dasturlar nafaqat nazariy bilimlarni kengaytirish, balki tinglovchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga ham yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bu jarayonda kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik tamoyil bo'lishi zarur.

2) Kreativ salohiyatni rivojlantirishda amaliy va interaktiv metodlar muhim o'rin tutadi. Keys-stadi, loyiha asosida o'qitish, "aqliy hujum" (brainstorming), muammoli vaziyatlar (case study) va rolli o'yinlar kabi metodlar tinglovchilarga mustaqil fikrlash va innovatsion qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita bo'la oladi. Shu bilan birga, mashg'ulotlar davomida interaktiv texnologiyalardan, jumladan, raqamli platformalar va simulyatsiyalarni qo'llash o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

3)Mustaqil faoliyatga va kreativ loyihalarga sharoit yaratish. Tinglovchilarning shaxsiy-kreativ salohiyatini rivojlantirish uchun ularning mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirish kerak. Bu uchun muammo yechishga qaratilgan, innovatsion loyiha va tadbirlarni tashkil etish zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga asoslanib, malaka oshirish tizimida tinglovchilarning shaxsiy va kreativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan mavjud imkoniyatlar to'liq darajada amalga oshirilmagan bo'lib, bunga asosiy sabab sifatida o'quv metodikalari va dasturlarining ko'p hollarda nazariy bilimlarga asoslanib, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi sabab bo'lmoqda deyishimiz mumkin. Natijada, tinglovchilarning kreativ salohiyati va shaxsiy rivojlanishi to'liq shakllanmasligiga sabab boladi. Shu boisdan, malaka oshirish tizimini takomillashtirishda o'quv metodikalarini zamonaviy talablar va ehtiyojlarga moslashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni kuchaytirish, tinglovchilarning kreativ va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni joriy etish talab etiladi. Bu jarayonda, kreativ fikrlashni rag'batlantiruvchi interaktiv metodlar, amaliy mashg'ulotlar va mustaqil ishlash imkoniyatlarini yaratish muhim o'rin tutadi. Shuningdek, malaka oshirish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni qo'llash, raqamli ta'lim platformalaridan samarali foydalanish tizimning samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bu yondashuvlar, tinglovchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishga xizmat qilishi bilan birga, malaka oshirish tizimining umumiy sifatini ham yaxshilashga olib keladi.

ADABIYOTLAR

1. Robert J. Sternberg & Todd I. Lubart. (2006). The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives. Cambridge University Press. P 392.
2. Guilford, J. P. (1967). The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill. ISBN: 978-0070218464. P 15.
3. Robert J. Sternberg va Elena L. Grigorenko (2003). The psychology of abilities, competencies, and expertise. Cambridge University Press. ISBN-10: 0521007763. P. 294.
4. Jumaniyozova, M. (2023). Creative competence of the teacher and its structure. August 10, 2023 | Pages: 100-103.
5. R.Madiyeva. Finlandiya tajribasi:uzluksiz ta'lim muvaffaqiyati o'qituvchilar tayyorlash tizimiga bog'liq. 20.06.2023. https://yuz.uz/news/finlyandiya-tajribasi-uzluksiz-talim-muvaffaqiyati-oqituvchilar-tayyorlash-tizimiga-bogliq?utm_source=chatgpt.com
6. Ibraimov Xolboy va Ibragimov A'lamjon. "Malaka oshirish yo'l xaritasi" texnologiyasi – o'qituvchini kasbiy rivojlantirish omili sifatida".12.09.2024. <https://journal.bilig.uz/isepsmj/article/view/1363>